

ÎN CĂUTAREA EROULUI COMIC POZITIV

Teatrul de Stat din Orașul Stalin, Teatrul de Stat din Oradea, Teatrul Maghiar de Stat din Satu-Mare : *Mielul turbat* de A. Baranga

Scenă din actul I
(Teatrul de Stat din
Orașul Stalin)

Mielul turbat face parte dintre acele piese care solicită în cea mai mare măsură participarea spectatorului la desfășurările de pe scenă. Și îl solicită în așa măsură, încît entuziasmul lui intrerupe adesea pentru o clipă acțiunea, spre a-și descărca satisfacția în aplauze sau pentru a da drumul unui murmur reprobator, atunci cînd bunele intenții ale lui Spiridon Biserică sînt cu regularitate și încăpăținare paralizate.

Este în substratul comediei lui Baranga o doză de dramatism, care-l face pe spectator să ridă grav și de fapt îl invită nu numai la ris, ci și la introspecție.

Deosebit de tonică, prin fluxul de autentică dorință de combatere a unor aspecte negative din viață, piesa *Mielul turbat* pune cu prioritate problema întruchipării în comedie a tipului muncitorului conștient (prin glasul și fapta căruia se și transmite mesajul autorului), aflat în luptă cu rămășițele vechiului. Oamenii noi din această piesă sînt Spiridon Biserică, muncitorul inovator, și Nea Mitică, Mitică Ionescu, adică, secretarul organizației de partid al unei întreprinderi. Celelalte personaje completează o paletă de tipuri comice, dintre care unele negative pînă la negru intens, iar altele cu deosebiri de nuanțe. Excepție face doar desenatoarea tehnică Maria Pricop, din păcate destul de inconsistentă ca personalitate în piesă. Din interpretările pe care le-am văzut pînă acum, nu mi s-a întîmplat încă să întîlnesc o actriță care să fi putut depăși carențele de construcție ale rolului.

Problema creării acelor tipuri pe care ni le oferă Aurel Baranga în comedia sa, și a luptei lor, a fost urmărită și de regizorul Ion Smișculescu de la Orașul Stalin, și preocuparea lui de a-și aduce interpretii în situația în care nota, trăsătura lor specifică, să poată fi citită repede de

către spectator a fost destul de evidentă ca intenție. Atita doar că spectacolul de la Orașul Stalin a fost pregătit în 20 de repetiții, într-o viteză pe care o bănuiesc a fi fost supersonică, viteză la care se poate cel mult veghea asupra orientării, în mare, dar pierzîndu-se din vedere amănuntele. Spectacolul a apărut deci într-o formă nefinisată, într-o alcătuire în care am putut reține, cum spuneam, intențiile, dar nu și traducerea lor deplină în expresii scenice. Așa spre pildă cele două personaje, care aduc spectatorului cuvîntul noului, mesajul piesei, sînt încă departe de complexitatea cu care le-a înzeștriat autorul. (Invoc aci din cuvîntul scris de Aurel Baranga pentru programul de sală: Spiridon Biserică este un „om modest și oarecare, *aparent naiv* (s.n.), în fond de o îndrăzneală inteligentă, expresie a omului „timpului nostru”. Pe Nea Mitică, autorul îl vede ca pe un „admirabil prieten și minunat tovarăș pe care l-am visat plin de fantezie și umor, cum am întîlnit ne-numărați în viață“.)

Spiridon Biserică al lui George Gridănușu a fost nu *aparent naiv*, ci naiv de-a binelea o bună parte din spectacol, pentru ca apoi să treacă la tonurile unui care și-a pierdut răbdarea și își țese din minți. Inteligența îndrăzneală, pe care i-o conferă autorul, ar fi trebuit să-l scutească de acel aer de candoare stupidă pe care George Gridănușu i-l dă în întîiul act,

pentru a evolua în cel de al doilea act spre un comic gras, buf, aproape clovnesc, ce nu prea pledează pentru inteligență. Spiridon Biserică este unul dintre cele mai izbutite portrete dramatice ale muncitorului nostru, în care umorul popular se îmbină cu conștiința misiunii sale de făuritor al unei noi societăți. De aceea, temperamentul lui trebuie să exprime echilibrul și stăpânirea de sine, trecerea la acțiune făcându-se cu un patos aproape eroic, nu dezlănțuit, ironia sa fiind sarcastică, suculentă, nu frizând vulgaritatea. (Aș vrea să le amintesc aci regizorului Simionescu și actorului Gridănușu cât de puțin plăcută este scena în care Spiridon răspunde cu un aer „șoltic”, de fante de bulevard: „și ce are *asta* — și aci își însoțește replica cu un gest cel puțin vulgar — cu cheia mea franceză?”)

De asemenea, spectatorul de la Orașul Stalin nu va păstra chipul lui Mitică Ionescu, pentru că fizionomia lui este încă foarte incertă. Deși pe undeva nea Mitică încearcă să ne arate farmecul lui, în interpretarea lui Ștefan Alexandrescu, el nu ne convinge încă de faptul că are fantezia aceluia care gustă ridicolul unei situații, pe care el o domină însă, urmărind să-i pună capăt, și odată cu ea, să curme răul. Totul, cum spuneam, se face și aci sub semnul unor anunțări de intenție. Prea puțin încă din figura proeminentă a celui care, prezent totdeauna unde e nevoie, veghează permanent asupra bunului mers al lucrurilor, pentru a împiedica triumful unor fosile ale vechiului, periculoase încă și azi, precum Cavafu, Petrescu, Toma Dumitrescu etc. Prea puțin

din simțul umorului, cu care Baranga și-a înzestrat personajul. Să nu uităm că Spiridon Biserică și Mitică Ionescu sînt două personaje pozitive de comedie, ceea ce constituie unul din meritele însemnate ale autorului.

Dacă aceste două principale personaje au apărut, cel puțin ca intenție, profilate, n-aș putea spune că munca de identificare a celorlalte tipuri (cele negative) din piesa lui Baranga a cunoscut un proces de aprofundare mai evoluat. Neputîndu-le diferenția, ele au rămas toate — ca să folosesc aceeași imagine de mai sus — în negru, fără nuanțe, denunțînd astfel scurtul răgaz ce le-a fost acordat în munca de transpunere scenică a *Mielului turbat*, la Orașul Stalin. O notă specială totuși pentru Boris Gavlițchi, care în Mircea Cavafu a înțeles cerințele rolului și, mai ales, a fost *autentic*, evitîndu-ne sentimentul că își compune cu mult efort acest rol.

Sîntem convinși că, după un timp de „rodare”, acest spectacol va putea să apară mult mai valoros (fiind pornit pe o direcție bună). Dar aceasta, nu fără o participare în continuare a inițiativei regizorale, care ar putea eventual opera unele corectări. Din păcate, nu și în ce privește decorul, cu totul șters și lipsit de participare la acțiunea piesei și la definirea locului în care acțiunea ei se petrece.

Colectivul Teatrului de Stat din Oradea a pornit și el la montarea spectacolului cu *Mielul turbat* — grăbit la rîndu-i de aceeași apropiere a datei de deschidere a stagiunii —, și prin grija tinărului actor și regizor debutant cu această piesă, Valeriu Grama, s-a asigurat o formulă scenică în care a predominat preocuparea de ritm. Și într-adevăr s-a realizat un ritm alert, necesar mai ales pentru a sublinia ideea acelui inevitabil raid gazetăresc din pricina căruia se precipită totul, ies la iveală nereguli și metehne birocratice. Atîta doar că ritmului situațiilor scenice i s-a adăugat adesea și o accelerare a vorbirii care, la Ion Pater de exemplu, în rolul lui Vasile Bontaș, a dus la un fel de limbaj esperanto.

Nota vie și de vioiciune a fost completată de către Valeriu Grama cu o concepție de comic gras, de satiră caricatu-

Márton János în Spiridon Biserică

rală, ceea ce a imprimat de multe ori (cu concursul larg al unor actori ca Ion Pater și Constantin Simionescu) caracterul de adevărată farsă bufă. Dar lipsa principală a spectacolului stă în distribuția nefelică aleasă, cel puțin în ce privește rolul lui Mitică Ionescu unde Zaharia Volbea n-a făcut altceva decît să transfere acest personaj din grupul pozitivilor în cel al negativilor. Regia a săvîrșit aci o greșeală atît de serioasă încît fizionomia întregului spectacol a suferit, iar comedia satirică a lui Baranga a căpătat o altă direcție decît cea intenționată de autorul ei.

Zaharia Volbea n-a înțeles că trebuie să caute fizionomia omului nou, n-a simțit care este caracterul acestui muncitor, secretar al unei organizații de partid dintr-o uzină, nu s-a apropiat de rol cu intenția de a-l face să trăiască pe scenă ca un autentic om nou. S-a mulțumit să se aducă pe sine la rampă, să zimbească acru, să-și păstreze pieptănătura „la Caligula”, și să ne facă să nu credem, de la prima sa replică, cum că el ar putea fi acel secretar de organizație pe care l-a conceput Baranga. Dacă la aceasta mai adăugăm și faptul că în interpretarea lui Marcel Segărceanu, Spiridon Biserică a fost firav, palid, lipsit de acea forță care pînă la urmă îl pune în situația de a-i demasca și mătura pe birocrați, înțelegem de ce (dată fiind și inconsistența, în piesă, a rolului desenatoarei tehnice), grupul personajelor pozitive a fost net dominat de cel al negativilor. Și a fost dominat în primul rînd de faptul că în rolul lui Cavafu a fost introdus, cu puține zile înainte de premieră, și oarecum în scopul de a salva situația, un actor de serioasă suprafață, Ion Marinescu, un actor de farmec, cu priză la public, un actor volubil și cu posibilități deosebit de apreciable, care a impus personajul ca pe un *factotum*, determinîndu-i astfel prioritatea pe scenă. Iar rezultatul a fost o dezechilibrare a piesei, care a dus la ratarea moralei și a finalului, unde pedepsirea vinovatului și a vinovaților apare ca o simplă lovitură de teatru, o operație *ex machina*, aproape neverosimilă, nejustificată, și în orice caz fără să aibă greutate, ci pur și simplu să însemne un final buf, de farsă.

De aceea, cu toate lăudabilele eforturi de interpretare depuse, de pildă, de Dorel Urlățeanu în Radu Cristescu sau de Doina

Ioja-Vasiu în Margareta Petrescu, dezechilibrul în care s-a desfășurat spectacolul n-a putut fi redresat pînă la urmă. Nici chiar cu decorurile lui Radu Penciucescu în care se putea juca și dramă.

La Satu Mare, *Mielul turbat* a cunoscut o transfigurație scenică, care se impune prin două aspecte net contradictorii. În primul rînd, nici în acest colectiv nu s-a descoperit un interpret ideal pentru Spiridon Biserică, Actorul care l-a jucat a creat un personaj rectiliniu, n-a reflectat decît puține dintre trăsăturile de caracter care alcătuiesc complexitatea personajului, n-a avut umorul scinteietor conferit de autor și nici capacitatea de a se mlădia în mod convingător și distinct de la un act la altul, după necesitățile piesei. La ridicarea cortinei, Spiridon Biserică (Diós-zhegy Iván) e un om absent, fantomatic. În actul al II-lea el cucerește un spor de demnitate, dar aceasta se manifestă destul de palid, prin mijloace actricești restrinse. În actul III, Biserică devine intransigent și conștient de importanța sa în configurarea destinului întregii fabrici în care lucrează, dar insuficient de convingător.

Și totuși, în ciuda acestei evidente carențe, noul spectacol al sătmărenilor izbutește, prin al doilea aspect de care vorbeam, să atingă valoarea unei performanțe meritore. Eroul principal al acestei biruințe incomplete e regizorul Farkas István.

Punerea în scenă se remarcă prin ritmul aproape năucitor în care se desfășoară spectacolul. De la prima replică și pînă la sfîrșitul actului III un dinamism îndrăcit, inepuizabil și constant, împinge acțiunea înainte. Barierele dintre scenă și spectatori nu mai există. Public și actori sînt contopiți într-un organism unitar a cărui inimă e jocul actoresc. Interpreții negativi joacă atît de bine încît se autodemască. Această autodemascare face parte tot din intenția regizorului care a tîns să realizeze personajele negative în spiritul eroilor satirizați de Saltikov-Scedrin. Adică, hipertrofiînd o trăsătură de caracter pînă la dimensiunile grotescului. Toate personajele negative acționează pe orbita unei obsesii unice. Toma (Vándor András) e un om cu capul în nori. Pentru Bontaș (Közlő Bella) ventilatorul devine echivalentul unui punct de sprijin arhimedic. Datorită lui și numai prin el există. Cristescu (Nádai István) e un credul agresiv,

care se pleacă, după cum bate vîntul, cînd de partea unei tabere, cînd de partea alteia. Cavafu (Acs Aladár) e tipul şarlatanului descîrcăreţ, dar fricos sub haina continuei bravade pe care o poartă. Tache Imîreanu (Korcsmuros Jenő) e un halucinat. Dactilografa (Borbath Eva) apare ca o profitoare insolentă. De fapt, toate aceste personaje, exceptîndu-l pe Cavafu, acţionează ca nişte năluci, parcă după alte legi decît cele care guvernează universul nostru.

Scenografia spectacolului (Szatmári Ágnes) a accentuat ideea regizorului de a crea o prăpastie între cele două tabere din piesă. Într-o parte a scenei se ridică pe cîteva trepte locul unde e biroul lui Toma. Spaţiul e utilizat însă cînd de un grup, cînd de altul, după cum cere acţiunea, pentru a-şi marca superioritatea.

Recentele versiuni scenice ale *Mielului turbat* au deschis un capitol nedorit, dictat de graba sub impulsul căreia s-a desfăşurat munca asupra piesei. Ne referim la dureroasa neputinţă a colectivelor de a găsi interpreţi inspiraţi pentru Spiridon Biserică şi Mitică Ionescu — cele două roluri care contracarează influenţa dăunătoare a grupului condus de Cavafu. Atît inovatorul, cît şi secretarul organizaţiei de partid au fost împinşi spre o zonă periferică, pîrzînd multe din atributele lor, datorită unor interpretări liniare, lipsite de sevă şi umor, sau îngroşate excesiv în direcţia unei comedii bufe. În zugrăvirea lor, atît regizorii cît şi interpreţii s-au menţinut la nivelul de schiţă. Faptul e reprobabil prin aceea că falsifică portretul oamenilor învestiţi cu puterea noului.

Mielul turbat avea toate şansele să depăşească pragul atins în stagiunile precedente. Maturitatea mişcării noastre teatrale, recunoscuta curiozitate a oamenilor noştri de teatru, consacrată descoperirii unor căi de expresie profundă, plădau pentru această performanţă. Dar o serie de tare din familia superficialităţii au dus la consecinţele nedorite pe care le semnalăm cu regret şi convinşi că „rodarea” spectacolelor va putea să le remedieze cel puţin parţial.

Doar la Satu-Mare, într-un spectacol prezidat de un viu spirit satiric, a fost posibil, în pofida unui Spiridon Biserică anemic, ca mesajul lucrării să ră-

sune într-un registru apropiat de plenitudinea voită de autor.

Cu prilejul Festivalului am asistat la infirmarea neputinţei de a realiza un Spiridon Biserică autentic pe măsura dimensiunilor rolului. Cel care a izbutit să dea amploarea cuvenită eroului, să-l înfăţişeze în culorile vii imaginate de autor, e actorul clujean Márton János — vioara I în bunul spectacol al sătmărenilor cu *Mielul turbat*. În interpretarea sa, Spiridon Biserică a dobîndit atributele de seamă ale muncitorului înaintat: sincer, înflăcărat, ferm, consecvent, abil. Personajul se completează de la scenă la scenă cu alte trăsături de caracter, care sporesc forţa lui de generalizare. Asistăm parcă la zugrăvirea unui portret, care se impune privirii nu numai prin siguranţa desenului, nu numai printr-o judicioasă şi plăcută dozare a culorilor, dar şi prin minuţiozitatea cu care e marcată fiecare linie în stare să întregască fizionomia morală a inovatorului din piesă. Evident, prin jocul său, Spiridon Biserică evadează din periferia unde l-au condamnat să acţioneze ceilalţi trei interpreţi ai rolului în această stagiune: Gridănuşu, Segărceanu, Diószhegy. Valoarea interpretării e mărită datorită marii sale mobilităţi în scenă, graţie ştiinţei de a se face remarcat fără să recurgă la mijloace meşteşugăreşti prin care să mineze pe ceilalţi interpreţi. Toate aceste lucruri, contopite într-o imagine plastică, de mare expresivitate, pledează pentru bogăţia sufletească a eroului. Prin Márton János, Spiridon Biserică a devenit ceea ce este, adică un om cu mult umor şi spirit, un muncitor frămîntat de problemele vitale ale întreprinderii lui, cu deosebit simţ de răspundere, capabil să discrimineze manevrele duşmănoase ale grupului lui Cavafu şi să le dejoace, împreună cu Nea Mitică, secretarul organizaţiei de partid, în așa fel încît spectatori pleacă mult tonificaţi de la spectacol. Acolo, pe scenă s-a ivit un om de o remarcabilă plenitudine, de la care poţi învăţa. E meritul lui Márton János de a-l fi descoperit pe Biserică așa cum e el în realitate, şi faptul că ne-a făcut să-l cunoaştem trebuie apreciat pe măsura performanţei sale. Premiat, pe bună dreptate, la Festival, sintem convinşi că biruinţa sa nu-i decît un prag spre alte rezultate valoroase.

M. Al. şi E. N.